

**КЛАСТЕРНА ОРГАНІЗАЦІЯ РОЗВИТКУ
АГРОПРОМИСЛОВОГО ВИРОБНИЦТВА**

Чорнодон В.І., к.е.н., доцент

Вінницький інститут економіки

Тернопільського національного економічного університету

У роботі обґрунтовано аспекти раціональної організації агропромислового розвитку через реалізацію кластерної моделі виробництва.

We reasonably rational aspects of agricultural development through the implementation of cluster model of production.

Постановка проблеми. У ринкових умовах з метою забезпечення ефективної організації агропромислового розвитку, пошуку резервів покращення ситуації на споживчому ринку держави та підвищення рівня життя населення набуває актуальності питання кластерної організації агропромислового виробництва.

Конкурентні переваги української агропромислової сфери, як показує світовий досвід, повинні створюватися, насамперед, на рівні регіонів. Регіони покликані значною мірою забезпечувати соціально-економічний розвиток своєї території й тим самим підвищувати конкурентоспроможність агропромислового сектору держави. Для досягнення такого стану необхідно запровадити передові технології в організації та управлінні регіональним розвитком. Це досягається завдяки кластеризації агровиробництва, що базується на відході від галузевого принципу розвитку економіки регіонів, і переходу до комплексного використання їхнього потенціалу [1, с. 38].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематиці розвитку агропромислового виробництва на кластерній основі присвячені роботи В.В. Бакуми, І. С. Борисової, С. А. Володіна, В. І. Захарченко, М. В. Зубця, А.В. Іванько, М. Ф. Кропивка, Д. Ф. Крисанова, П. Т. Саблука, Н. М. Сіренко, В. С. Шибаніна та інших науковців. Проте, потребують вирішення питання визначення організаційно-економічних засад кластеризації сучасного агропромислового виробництва, зважаючи на трансформаційні процеси в системі ведення національного господарства.

Теоретичною і методологічною основою дослідження є діалектичний метод пізнання та системний підхід до вивчення організаційно-економічних засад розвитку агропромислового комплексу, наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених-економістів.

Постановка завдання. Метою дослідження є обґрунтування організаційно-економічних аспектів реалізації кластерної моделі розвитку виробництва та доцільності застосування кластерного підходу в аграрному секторі економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Встановлення кластерних зв'язків виступає пріоритетним завданням багатьох інноваційних стратегій,

тому поширення ідеї кластерингу часто вживається для побудови ділових зв'язків, підтримки проектів, що забезпечують налагодження співпраці між секторами промисловості та наукою.

До наукового вжитку термін «кластер» введено професором Гарвардської економічної школи М. Портером. За теорією М. Портера, «кластер – це група географічно сусідніх взаємопов'язаних компаній і пов'язаних з ними організацій, що діють в окремій сфері і характеризуються спільністю діяльності і взаємодоповнюючих один одного» [2, с.207].

Переваги кластерів щодо інших корпоративних структур пояснюється тим, що вони: 1) полегшують процес входження до корпоративних структур для малих підприємств; 2) забезпечують ефект масштабу та синергії (кооперативної взаємодії) від об'єднання навіть малих фірм; 3) базуються на співробітництві, а тому дозволяють уникати жорсткої, руйнівної конкуренції; 4) забезпечують внутрішньокорпоративний доступ до спеціалізованих послуг та інновацій за порівняно низькими цінами; 5) дають змогу ефективно вести діалог із владними структурами; 6) дозволяють повною мірою реалізувати регіональні конкурентні переваги [3, с.54].

Галузева кластеризація зводиться передусім до правила «чотирьох К»: концентрації підприємств в одному географічному районі; кооперації з високим рівнем розвитку; підвищення конкурентоспроможності продукції; завоювання й утримання клієнтів.

Саме кластерні формування забезпечують концентрацію, спеціалізацію виробництва у поєднанні з додатковими інфраструктурними можливостями. Через розвиток комерційної інфраструктури, впровадження інноваційних технологій визначається рівень інноваційного розвитку галузі. Нині в окремих галузях спостерігається сповільнення процесу освоєння результатів наукових розробок, що знижує ефективність вітчизняного виробництва сільськогосподарської продукції, створює умови для постачання на вітчизняний ринок продукції іноземного виробництва значно нижчої якості. Адже, доведено, що технологічні інновації забезпечують майже на 40% ефективність виробництва.

Перехід на кластерну організацію розвитку агропромислового виробництва та сільських територій має знайти відображення в аграрній політиці як довгострокове програмне завдання, успішне виконання якого потребує координації зусиль виробничих формувань, інфраструктурних складових соціально-побутового й культурного обслуговування мешканців сільських територій, аграрної науки та освіти органів місцевого самоврядування, регіонального і державного управління, спрямування їх складених коштів на досягнення визначених для кожного агропромислового й соціально-економічного кластера напрямів і пріоритетів. Такого рівня взаємодії в рамках існуючої системи та застосовуваних технологій управління аграрним сектором «зверху – донизу» досягти неможливо. Необхідно перебудувати систему державного й громадського управління агропромисловим виробництвом і соціальною сфе-

рою села на засадах децентралізації та розвитку самоврядування [4, с.48].

Згідно з дослідженнями, понад 28% підприємств на території ЄС визнали свою приналежність до кластерів. У тих 10 країнах, які були прийняті в ЄС останніми, частка таких підприємств становить у середньому лише 9%. Цікаві факти: понад 67% литовських підприємств працюють у середовищі кластерів; найвищий рівень кластризації зафіксовано у Великобританії, де в середньому 8 з 10 підприємств класифіковані як належні до кластера. За твердженням фахівців, найвідчутнішою перевагою кластерного підприємства є те, що воно має змогу запросити висококваліфікованих працівників та обмінюватися ринковою інформацією з партнерами.

Вважається, що перебування в кластерах стимулює дух підприємництва, полегшує налагодження зв'язків для здійснення тих чи інших проєктів. Кластерні підприємства відзначаються високою інноваційністю [5, с.17].

За інноваційною спрямованістю кластерні об'єднання реалізуються:

- навколо провідних науково-дослідних установ регіону чи держави, побудовані на знаннях і характерні для підприємств, що належать до секторів з високою інтенсивністю досліджень та розробок;
- підприємствами, інноваційна діяльність яких залежить перш за все від здатності співпрацювати з розробниками інноваційних товарів чи технологій;
- підприємствами, що оперують складними системами перетворення інформації з метою надати спеціалізовані послуги своїм клієнтам;
- підприємствами з великими витратами на дослідження та розробки, коли увага приділяється продуктивним інноваціям та взаємозв'язкам зі споживачами.

Кластерна організація розвитку агропромислового виробництва передбачає формуванням на певній території замкнутих циклів «виробництво, зберігання, переробка та реалізація сільськогосподарської продукції» на засадах інтеграції з використанням механізмів корпоратизації та кооперації для одержання учасниками кластерів конкурентоспроможної продукції й підвищення прибутковості.

Втім, на думку Зубця М.В., Володіна С.А. : «...без реального наповнення кластерна ідея може стати черговим імітаційним прикриттям гальмування ринкових перетворень на шляху інноваційного розвитку АПК» [6, с.5-6].

За дослідженнями авторів, кластерний підхід на даному етапі розвитку може бути використаний як: визначення системи взаємовідносин об'єднань суб'єктів господарювання, формат яких виходить за рамки організаційно-правових форм, передбачених Господарським та Цивільним кодексами України; координаційний механізм управління інтегрованих науково-виробничих агротехнобізнесформувань; прогностно-аналітичний механізм державного і корпоративного регулювання ефективного функціонування та розвитку великотоварних інтегрованих структур за принципами управління по «граничних умовах» і «точках зростання»; програмно-цільовий механізм стимулювання інноваційних та інвестиційних процесів розвитку АПК.

Виникнення кластерів, як правило, ініціюється самими підприємствами з огляду на такі вигоди від співпраці, як краща ефективність, здобуття нових знань, кооперування тощо.

Тобто необхідно цілеспрямовано формувати територіально-виробничі агропромислові кластери з високим рівнем спеціалізації та концентрації галузей агропромислового виробництва для найповнішого використання природних і просторових переваг сільської території і на цій економічній базі розбудовувати соціально-економічні кластери для створення належних умов життєдіяльності сільських жителів і формування привабливого іміджу села.

Раціональний проект будь-якої організації – це розробка її виробничої, організаційної й управлінської структур, а вони залежать від багатьох факторів і відіграють суттєву роль. При формуванні кластерних утворень агропромислового типу до уваги беруть, передусім, їхні основні ознаки.

До основних ознак регіонального агропромислового кластера належать [1, с.38]:

а) добровільне об'єднання підприємств, що займаються агропромисловим виробництвом, установ або інших організацій регіону, однієї чи кількох (як правило, суміжних із сільськогосподарською) галузей, що знаходяться територіально досить близько (географічна локалізація агровиробництва) в технологічно-фінансову структуру;

б) конкуренція за завоювання споживача, яку веде не окреме агровиробниче підприємство, а територіальний комплекс організацій – кластер;

в) довгострокова кооперація та взаємодоповнюваність високого рівня розвинутості між організаціями даної структури;

г) об'єднання одним технологічним циклом виробництва агропромислової продукції по всьому логістичному ланцюгу;

д) високий ступінь конкурентоспроможності кінцевої продукції, що виробляється агропромисловим кластерним утворенням.

Відповідно до спеціалізації регіонів й рівнів їх розвитку, найбільш результативним буде створення таких кластерів на базі областей [7, с.232-233]:

– з виробництва м'яса – Автономна Республіка Крим, Волинська, Черкаська, Київська області;

– з виробництва молока – Волинська, Хмельницька, Житомирська, Сумська, Чернігівська, Вінницька області;

– з виробництва яєць – Черкаська, Київська;

– з виробництва картоплі – Київська, Тернопільська, Рівненська, Черкаська, Хмельницька, Житомирська, Сумська, Волинська;

– з виробництва овочів – Херсонська;

– з виробництва зернових – Чернігівська, Вінницька, Черкаська, Полтавська, Херсонська, Кіровоградська, Миколаївська, Одеська.

Особливо перспективним нам видається запровадження кластерного підходу до розвитку агропромислового виробництва і сільських територій з мотивів, що викладені нижче. У сучасних умовах визначальною стосовно до

особливої ролі сільськогосподарського виробництва в економіці країни та суспільному бутті стає не стільки його частка у формуванні ВВП (7 % у 2008 р.), а соціальна значимість галузі в забезпеченні життєдіяльності населення, передусім сільського [8, с.9]. Тому в стратегічному баченні місію й цілі агропромислового виробництва доцільно визначати не тільки в плані продовольчої безпеки країни, а, в першу чергу, як економічної першооснови сільського розвитку. Досягненню цих взаємозв'язаних стратегічних цілей і мають бути підпорядковані заходи щодо формування конкурентоспроможного агропромислового виробництва. Доцільність кластерної організації агропромислового виробництва зумовлена потребою створення ціленаправленої системи на якісний результат кінцевої продукції, з еквівалентним розподілом прибутку між учасниками кластера.

Висновки. Однією з важливих переваг формування кластерної моделі є концентрація на зв'язках між підприємствами та організаціями, які сприяють розвитку виробництва і конкуренції; спрощенню доступу до новітніх технологій; розподіленню ризиків у різних сферах спільної діяльності; спільному виходу на зовнішні ринки; організації спільних наукових досліджень. Враховуючи вищевикладене, необхідною умовою організації агропромислових кластерів є високий рівень спеціалізації і концентрації найбільш розвинутих галузей агропромислового виробництва з метою найповнішого використання природно-економічних факторів на регіональному рівні, що є основою формування економічної бази побудови соціально-економічних кластерів.

Література:

1. Бакум В.В. Методологія розробки агропромислових кластерних утворень регіону / В.В. Бакум // Економіка АПК. – №4, 2009 – С. 38–42.
2. Портер М. Конкуренція: учебн. пособие. / пер. с англ. – М.: Изд. дом «Вильямс», 2000. – 495 с.
3. Захарченко В.І. Кластерний підхід до аналізу і підвищення конкурентоспроможності економіки України та її регіонів / В.І. Захарченко, С.В. Захарченко // Вісник Хмельницького нац. ун-ту ; серія : Економічні науки., Хмельницький : ХНУ, 2009., № 5, т. 1., С. 53-57.
4. Борисова І.С. Організація агропромислової кластеризації виробництв і територій / І.С. Борисова // Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. – 2011. – Вип. 2. – С. 45–52.
5. Кузьмін О. Кластери як чинник інноваційного розвитку підприємств і територіальних утворень / О. Кузьмін, В. Желуха // Економіка України . – №2, 2009– С.14–23.
6. Зубець М.В. Кластерний підхід інтеграції та інноваційно-інвестиційного розвитку АПК / М.В. Зубець, С.А. Володін // Вісник аграрної науки. – №11, 2009 – С.5–8.
7. Сіренко Н.М. Управління стратегією інноваційного розвитку аграрного сектора економіки України : [монографія] – Миколаїв, 2010. – 416с.
8. Саблук П.Т. Кластеризація як механізм підвищення конкурентоспроможності та соціальної спрямованості аграрної економіки / П.Т. Саблук, М.Ф.Кропивко // Економіка АПК. – №1, 2010 – С. 3–12.